

Obraz Užskej stolice na základe kanonickej vizitácie z roku 1734

VAVRINEC ŽEŇUCH*

Inštitút histórie, Filozofická fakulta, Prešovská univerzita v Prešove, 17. novembra 1, SK-080 01 Prešov, Slovensko

Received: 9 August 2020 • Accepted: 26 November 2020

© 2021 Akadémiai Kiadó, Budapest

ANOTÁCIA

Text kanonickej vizitácie sleduje farnosti Užhorod (Ужгород), Vojnatina, Onokovce (Оноковці), Senné, Pavlovce nad Uhom, Ratovce (Ратівці), Jovra (Єр, dnes Сторожниця) a Ruská.

V Užhorode bol chrám zasvätený svätému Jurajovi, ktorý sa nachádzal na solnej ulici. Vo vnútri chrámu boli umiestnené tri väčšie a dva menšie oltáre. Väčšie oltáre boli zasvätené svätému Ladislavovi, sv. Štefanovi, sv. Jurajovi a sv. Panne Márii. Menšie oltáre boli zasvätené sv. Alžbete, sv. Kataríne a sv. Jánovi Nepomuckému so svätou Rozáliou a Kristom v uprostred.

Farnosť Jovra mala farský chrám zasvätený Panne Márii Kráľovnej. Chrám bol murovaný a mal tri oltáre. Prvý bol zasvätený Panne Márii, menšie boli zasvätené sv. Barbore a sv. Šebastiánovi. V Jovre vyučoval učiteľ Michal Kertés, ktorý bol platený v naturáliách a jedným florénom.

Farnosť Ratovce mala murovaný chrám v hroznom stave. Chrám sa rekonštruoval v roku 1734 a oltár bol bez obrazu či patrocínia. Správcom farnosti bol Ján Enickej jeho rekatolizačná činnosť bola zameraná na modlenie litánii s umiestnení obyvateľmi v ich jazyk.

Farnosť Ruská sa nachádzala v nábožensky zmiešanom regióne. Chrám bol murovaný z tehál nachádzali sa v ňom dva oltáre. Tretí oltár sa začal vyrábať, mal byť zasvätený sv. Krížu. Farnosť spravoval Andrej Mošenský, ktorý sa modlí s miestnymi v ich jazyku modlitby ako Otče náš, ruženec, krédo alebo litánie.

Vo farnosti Pavlovce nad Uhom stál murovaný chrám s jedným oltárom. Oltár nemal patrocínium, preto nemôž chrám v minuloti používali kalvíni. Správcom miestnej farnosti bol Mikuláš Berekovič.

Farnosť Senné spravoval Ján Ziffian. Miestny chrám bol tehelný a nachádzali sa v ňom tri oltáre. Hlavný bol s titulom Nanebovzatia Panny Márie. Na menšom oltári boli na okrajoch vyobrazenia evanjelistov a

* Corresponding author. E-mail: vavrinec.zenuch@gmail.com

v strede sa nachádzali obraz sv. Panny Márie, sv. Juraja a Baránka Božieho. Ako tretí oltár bol zasvätený sv. Jurajovi. Titul chrámu bol sviatok Navštívenia Panny Márie.

Onokovská farnosť sa nachádzala severnej od Užhorodu. Chrám v Onokovciach bol drevený, zasvätený Nanebovzatiu Panny Márie. Patrocínium chrámu bolo totožné s titulom chrámu, ďalšie obrazy sa v kostole nenašli. Farnosť spravoval Sebastián Kašaj, ktorý mal 40 rokov. V jeho okolí boli hlavne obyvatelia gréckeho rítu.

Najšpecifisjšou farnosťou bola Vojnatina. Farnosť bola misijným územím, kde pôsobil Ján Patkovič. Medzi Užhrorodom a Michalovcami, bolo veľké množstvo rozbitých alebo zdevastovaných chrámov. Ako prvý bol obnovených chrám vo Vojnatine. Chrám bol tehelný, vo vnútri sa nachádzal len jeden oltár, ktorý bol zasvätený sv. Krížu a bol presunutý z Užhorodu.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Užská stolica, rekatolizácia, kanonická vizitácia, katolícka cirkev, reformovaní, gréckokatolíci, 18. storočie, regionálna história

Užská stolica je región, ktorý má významné miesto v dejinách cirkví, zemepanských rodín (Drugetovci, Stárajovci, Dobovci a iné.) a sledovaní vo vývoji dôsledkov migrácie obyvateľstva. Danému regiónu venovali pozornosť už viacerí významní historici z územia ako Peter Kónya, Annamária Kónyová, Ferdinand Uličný, Branislav Varsík, Károly Mészáros, ktorí sa venovali cirkevným, hospodárskym a mikroregionálnym dejinám. Parciálne časti venované k výskumu užskej stolice nachádzame aj v prácach Petra Zubka, Paula Shora, Jána Adama, Mihályiho Zsilinszkého, Józsefa Leska, či Tamása Veghsőa a iných. Historicko-geografický obraz Užskej stolice poskytujú práce Mateja Bela (datovaná približne k roku 1730) či práca Adama Horváta (z polovice 18. storočia). Každá z uvedených prác sleduje konkrétnu problematiku (hospodárske dejiny, dejiny osídlenia, dejiny mesta či obcí) a približujú parciálny obraz Užskej stolice. Z toho dôvodu sme sa zamerali na text kanonickej vizitácie, ktorý zachytáva stav v danom roku. V nadväznosti na práce už vyššie spomenutých autorít chceme priblížiť stav, ako je zachytený v protokole vizitácie a následne sa zameriame na rekatolizáciu, ktorá prebiehala špecificky voči iným regiónom Jágerského biskupstva.

Kanonická vizitácia, ktorú vykonávali latinské cirkevné štruktúry v Uhorsku, zachováva dodnes bohaté informácie o celých regiónoch. Z územia Užskej stolice sa dochovala najskoršia vizitácia z roku 1734 (SPKL-VC 1734). Územie stolice bolo po povstaní Františka II. Rákócziho skoro vyludnené, nakoľko v závere povstania postihla stolicu morová epidémia. Obyvatelia stolice boli konfesiónálne rôznorodí, boli to prišielci z rôznych kútov Uhorska, ale na území stolice sa nachádzali aj malé skupiny miestnych obyvateľov. Zložitý populačný vývoj mal za následok spočiatku destabilizáciu a neskôr aj znovu vytvorenie siete farností v stolici.

Vizitácia z roku 1734 zachytáva situáciu latinských farností, ktoré sa nachádzali na území stolice. Vizitácia sa konala v mene pána Gabriela Antona Erdődy de Monyorókerék¹, ktorý bol v tomto čase jágerským biskupom (RITZLER–SEFRIN 1952: 73, 201). Poverenie vizitovať bolo dané farárovi z dedinky Ruská Andrejovi Mostenszkému. Vizitácia sa konala v júni. Jej záverečnú podobu spísa-

¹ Biskup Gabriel Erdődy pochádzal zo zámožného šľachtického rodu. Ako Jágerský biskup pôsobil od roku 1715 do roku 1744.

li archidiakon Imrich Kelemen, ktorý bol farárom v Užhorode spolu s Andrejom Mostenszským. Záverečné podpisy a pečate sú datované k 30. júnu 1734 (SPKL-VC 1734). Je to obdobie viacerých vizitačných ciest po celej Jágerskej diecéze (МИХАЛИК 2014: 28–30). Zároveň sa v tom čase utvárala Predtiská reformovaná superintendencia, kde bol začlenený aj Užský seniorát (KÓNYOVÁ 2010: 111). Celá situácia bola reakciou na náboženskú politiku Karola VI. a jeho rezolúciu, ktorá uzakoňovala katolicizmus ako štátne náboženstvo (KÓNYA 2012: 170–171).

Výnimočnosť vizitácie spočíva vo viacerých súvislostiach. Užská stolica bola silne zasiahnutá morovou epidémiou na začiatku 18. storočia, táto skutočnosť ako aj povstanie Františka II. Rákócziho výrazne spomalili a deformovali proces rekatolizácie. Nové obyvateľstvo bolo zväčša východného rítu a pôvodné sa pridrižovalo reformovaného náboženstva. Na základe vizitačných protokolov reformovaných štruktúr z rokov 1717–1718 vieme, že sa podarilo obnoviť reformované farnosti v lokalitách: Chlmec (Холмець) spravovaný Jánom Šimom (János Sima), Vojany spravovaný Štefanom Banocim (István Bánóczi), Ptrukša spravovaný Danielom Sečim (Dániel Szétsi), Vinné spravovaný Samuelom Čolnaiom (Sámuel Tsolnai), Lúčky spravovaný Martinom Miglesim (Martinus Migleszi), Stretava spravovaný Gregorom Višňajom (Gregorius Visnyai), Čičarovce spravovaný Jurajom Gevelim (Georgius Geveli), Kapušany² spravovaný Štefanom Thasnadim (Stephanus Thasnadi), Mokča spravovaný Joelom Enedim (Joel Enyedi), Budince spravovaný Štefanom Uporim (Stephanus Upori), Tarnovec (Холмець) spravovaný Danielom Beregszašim (Dániel Beregszászi), Jovra³ spravovaný Michalom Matološim (Michaël Matolosi), Palád' (Паладь) spravovaný Samuelom Ďorheiom (Sámuel Györhei), Veľké Slemence spravovaný Jánom Šekvickým (Joannes Sequicz), Ruská spracovaný Jurajom Hivakom (Georgius Hivak), Bežovce spravovaný Gregorom Pálfalvim (Georgius Pálfalvi), Užhorod (Ужгород) spravovaný Ladislavom R[ima]sombatim (Ladislavo R[ima]szombathi), Malé Hejovce (Малі Геївці) spravovaný Jurajom Senejom (Georgius Szenei), Čop (Чоп) spravovaný Štefanom Zilahim (Steph[anus] Zilahi) a Solomonovo (Соломоново) spravovaný Štefanom Séplakim (Steph[anus] Széplaki) (TRELS-KGGV).

Archívny dokument je výrazne poškodený, na mnohých miestach až nečitateľný, preto predpokladáme neúplnosť informácií, nakoľko chýbajú informácie o zboroch v Jenkovciach, Minaji (Минай), Radvánke (Радванка) a Galoči (Галоч). Vizitátormi boli Gregor Pálfalvi a Martin Delibenna (Martino Delibena). Pravosť informácií bola overená priloženými pečaťami od vyššie uvedených vizitátorov, ako aj od šiestich hodnoverných osôb.⁴ Oproti obdobiu pred morovou epidémiou sa obnovili reformované zbory vo Vinnom, Tarnovci a utvoril sa nový zbor v Lúčkach. Situácia medzi zbormi v Záhore a Bežovciach bola stále nejasná, nakoľko, hoci zbor Bežovce existoval, v Záhore existovala fundácia, ktorá nebola prenesená pre bežovský zbor. Reformovaný zbor sa neobnovil v Malých Ratoviach, ktoré boli rekatolizované jezuitmi. Narušenie rekatolizácie, v ktorej boli výrazne angažovaní užhorodskí jezuiti, je zjavné v obci Vinné. Zbor Vinné bol v čase pred morom rekatolizovaný práve jezuitmi, a tak sa centrum zboru premiestnilo do blízkych Lúčok. V roku 1717, paradoxne, fungujú zbory aj v Lúčkach aj vo Vinnom. Avšak vinnianský zbor nemal svoju sakrálnu stavbu, ktorú v tom čase vlastnili katolíci (TRELS-KGGV).

² Nie je určené či veľké alebo malé.

³ Dnes súčasť dediny Storožnica [Сторожниця].

⁴ Mená osôb: Štefan Joša (Stephano Josa), Štefan Ďondoši (Stiphano Gyongy[osi]), Pavol Nimer (Paulo Nimer), Štefan (priezvisko prekryté pečaťou), Pavol (priezvisko prekryté pečaťou) a Pavol Doboruskovský (Paulo Doborusiam).

Z dochovaných správ vyplýva, že reformovaná cirkev v danom regióne mala dostatok kazaťelov, čím personálne dokázala prevýšiť katolícku cirkev. Do roku 1717 sa podarilo obnoviť rímskokatolícke farnosti v Ruskej, Malých Ratovciach (dnes Ратівці), Pavlovciach a Sennom (Schematismus 1864: 50–51). Územie medzi Užhorodom a Michalovcami bolo misijným miestom, kde sa nenachádzala žiadna farnosť. Užhorodská farnosť existovala už pred rokom 1717, ale až od daného roku sa zachovali cirkevné matriky.

Nové obyvateľstvo z Haliče malo za následok aj návrat uviatov k pravosláviu. V roku 1717 sa k pravosláviu vrátili presbyteri z dedín Hažín, Klokočov, Jovsa, Poruba pod Vihorlatom, Baškovce, Koromľa, Nižná Rybnica, Vyšná Rybnica, Radvánka⁵, Jór (dnes Сторожниця), Galoč (Галоч), Jarok (Ярок), Orichovica (Ориховиця), Chudľovo (Худльово), Čertez (Чертеж), Lachovce (Ляхівці). Okrem uvedených dedín bolo súhrne uvedené, že na panstve Užhorod a v jeho okolí odstúpilo od únie ešte ďalších 25 presbyterov. Teda celkovo až 41 presbyterov v stolici sa vrátilo k pravosláviu, čo je polovica oproti stavu pred rokom 1690, kedy bolo v únii 89 presbyterov (BAÁN 2009: 231–232, 235, BAZILOVIČ 2012: 217). Udalosti, ktoré predchádzali nami kanonickej vizitácii z roku 1734 výrazne zmenili konfesiónalnu a populačnú štruktúru obyvateľstva. Mnohé lokality boli v prvej polovici 18. storočia pusté, často neboli ochotní v nich zotrvať ani utečenci. Miestny zemepáni preto nevykonávali kroky k rekatolizácii územia, ich snahy sa smerovali skôr k udržaniu obyvateľov, hoci aj za cenu neakceptovania oficiálneho postoja štátu voči protestantom.

Vizitačný záznam z roku 1734 je špecifický tým, že zaznamenáva túto tichú toleranciu protestantov, ako aj snahu rímskokatolíckej cirkvi o utvorenie nových cirkevných štruktúr v stolici. Nie je známe, prečo bol poverený vizitovaním farár z Ruskej a nie priamo archidiakon. Biskup poveril a inštruoval poverovacím listom Moštenského 5. mája 1734. Vizitovať sa začalo od 6. júna 1734. Presný deň ukončenia vizitácie nie je známy, nakoľko vo vizitácii absentujú bližšie informácie. Predpokladáme, že sa navštevovanie farností ukončilo do 30. júna 1734, kedy sú datované podpisy a pečate vizitátorov. Navštívených bolo osem farností, a to Užhorod (Ужгород), Jovra (Ђр, dnes Сторожниця), Ratovce (dnes Ратівці), Ruská, Pavlovce nad Uhom, Senné, Onokovce (Оноківці) a Vojnatina (SPKL-VC 1734).

Zápis z vizitácie je odlišný od neskorších vizitačných protokolov. Informácie sa primárne viažu len k miestam, kde sídli farnosť. Protokol neobsahuje punktá, preto nie je možné presne určiť, aké otázky kládli vizitátori. Predpokladané otázky je možné zhrnúť na základe zapísanej odpovede do osemnástich bodov. Prvý bod sa venoval informáciám o farnosti a požeňnaní chrámu, oltárov či predmetov, ktoré sa nachádzali v chráme. Druhý bod sa venoval krstom, krstiteľniciam, osobám v minulosti, matrikám a príbuzným informáciám. Tretí bod konštatoval informácie o oltároch, ich množstve, umiestnení a vyobrazeniach na nich. Štvrtý bod hovoril o bohoslužobných knihách a piaty bod hovoril o kalichových súpravách či iných látkových vybaveniach. V šiestom bode sa vizitátor pýtal na iné konfesie v chráme, ako aj na nesakrálné časti chrámu (sakristia). V siedmom bode sa pýtal vizitátor na filie, ich početnosť, lokalizáciu, prípadne zemepánov. Ôsmy bod zisťoval titul chrámu. Deviaty informoval o miestnom duchovnom správcovi. Desiaty bod informoval o ďalších špecifikách v súvislosti s financovaním farára. Jedenásty bod sa venoval štruktúre chrámu, jeho veku a krátkej histórii. Dvanásty bod hovoril o zabezpečení fary a učiteľa. Trinásty bod konštatoval informácie o finančnom zabezpečení farára a jeho farnosti. Štrnásty bod konštatoval konkrétne informácie o učiteľovi. Pätnásty bod zisťoval informácie o obyvateľoch a ich vierovyznaní. Šestnásty bod hovoril o babiciach a iných povolaniach. Sedemnásty a osemnásty bod infor-

⁵ Dnes časť Užhorodu.

moval o ostatných vierovyznaniach, o duchovných správcoch a sakrálnych stavbách (SPKL-VC 1734). Každá odpoveď na otázku bola v protokole vždy označená, jedine pri poslednej vizitovanej farnosti – Vojnatine, sa táto štruktúra nezachovala.⁶

FARNOSŤ UŽHOROD

V Užhorode sa nachádzal murovaný chrám, ktorý nemal opevnenie či bránu, ktorá by k nemu viedla. Chrám sa nachádzal na Solnej ulici, na mieste bývalého reformovaného chrámu, ktorý nechal zbúrať zemepán Ján Druget (DAZO 4/2: 1, ŠAPO-DH). Vo vežiach sa nachádzali dva zvonov, oba boli požehnané. Jeden zo zvonov bol pomenovaný sv. Štefan, druhého meno nie je známe. V chráme sa nachádzali aj krypty miestnych zemepánov. Patrónom chrámu v Užhorode bol sv. Juraj. Mal tri veľké (sv. Ladislava a sv. Štefana Uhorského, sv. Juraja, sv. Panny Márie) a dva menšie oltáre (sv. Alžbety a sv. Kataríny, sv. Jána Nepomuckého, spolu so sv. Rozáliou a Kristom Pánom uprostred). Okolo oltárov boli umiestnené drevené mreže, ku ktorým chodievali veriaci na sväté prijímanie (SPKL-VC 1734).

Miestny chrám bol bohato zariadený. Mobilár obsahoval štyri kalichy, dve monštrancie a inú výbavu. V chráme sa nachádzal evanjeliár, tri misály a dva rituály. V chráme sa nachádzala aj malá kaplnka, ktorá bola zasvätená úcte sv. Štefana, uhorského kráľa. O farnosť sa staral farár Imrich Kelemen, ktorý mal 37 rokov, ovládal maďarčinu a slovenčinu. V Užhorode pôsobil 13 rokov a 10 mesiacov, miestna farnosť bolo jeho prvým pôsobiskom. O veriacich sa staral spolu s jezuitmi, ktorí pôsobili v Užhorode (SHORE 2015: 99–101, MÉSZÁROS 1861: 92–93). Farár býval v murovanom dome, ktorý mal aj drevené časti. V meste sa v tomto čase nachádzala jezuitská škola (gymnázium), ako aj miestna rezidencia. Predstaveným rezidencie bol Michal Földvári (BIZOŇOVÁ 2016: 163). Farár Kelemen poberal financie za jednotlivé úkony, ktoré boli tvorené poplatkom za krst (6 denárov), uvedenie (6 denárov), sobáš (51 denárov) a pohreb (24 denárov). Benefíciá, ktoré plynuli z postu užhorodského farára, boli v celkovej hodnote 90 florénov. Farár vlastnil breviár a ako duchovný správca viedol matriku, ale aj evidenciu apostatov (SPKL-VC 1734).

Do užhorodskej farnosti patrili filiálky Horiany (Горяни) a Radvánka (Радванка), kde sa nachádzali aj sakrálné stavby. V Radvánke sa v tomto období stavala kaplnka. Ešte nebola dokončená. Z neskorších vizitácií vyplýva, že do Radvánky bol presunutý jeden z veľkých oltárov z Užhorodu (SPKL-VC 1746). V Horianoch sa nachádzal Chrám sv. Anny. Chrám bol murovaný so základným vybavením k slúženiu omše a dvoma zvonmi. Chrám bol poškodený počas povstania Imricha Tököliho. V dedine žili výlučne uniati, preto boli opravy pomerne ťažké. V Horianoch sa nenachádzala žiadna šľachtická kúria, preto nebolo osoby, ktorá by sa podujala na opravu. Duchovnému správcovi vypomáhali jezuiti, ktorí sa zúčastňovali aj na spoločnom slávení sviatku sv. Anny. Chrám v Horianoch, ako aj ten užhorodský, požehnal po kalvínoch len miestny správca.

Čo sa týka ostatných povolání v Užhorode, slúžili tu aj dve pôrodné babice, ale ich mená nie sú známe. Jedna bola rímskokatolíčka, druhá reformovaná. Obe boli poučené o svojich povinnostiach a prípadnom krste. Užhorodským učiteľom a kantorom bol Andrej Ordélyi, ktorý dostával za svoju činnosť 12 rýnskych. Učiteľ býval v dome, kde bola aj škola. Vyučoval gramatiku a základy o dobrom živote. Počet detí v Užhorode nie je známy, v meste žilo 310 dospelých rímskokatolíkov. Početnosť ostatných konfesíi sa nespomína. V lokalite Bodoš (Боздос, dnes Ужгород) žili Zelóti,

⁶ Informácie o farnosti Vojnatina obsahujú zvýraznenie otázky len pri prvom bode.

židovská odnož, ktorú usídlili na svojich majetkoch Gabriel Malatinský, Eva Bohušová a Pavol Slezaki, ktorí boli katolícki a reformovaní šľachtici. Uniaty mali farnosť v Užhorode a Horianoch, ich veriaci hovorili po rusínsky. V Radvánke a Minaji (Минай) žili reformovaní kazatelia Ján Solanci (Szolánczi) a Gašpar Bočárđi (Bocsárđi). Údajne do roku 1733 bol kazateľ aj v Užhorode, avšak mal odísť (SPKL-VC 1734).

FARNOSŤ JOVRA

Chrám v Jovri bol murovaný s dreveným chórom a s trom zvonmi. Chrám bol zasvätený Panne Márii Kráľovnej. V chráme sa nachádzali tri oltáre. Hlavný a najväčší bol k úcte Panne Márii a skladal sa z bližšie nešpecifikovaných štyroch obrazov. Zvyšné dva oltáre boli menšie. Prvý bol k úcte sv. Barbory a druhý bol k úcte sv. Sebastiana. Oltáre boli z dreva a pred nimi bola drevená ohrada. V chráme sa nachádzalo základné vybavenie potrebné pre slúženie omše, a to dva kalichy (strieborný a zlatý so striebornou paténou), strieborná monštrancia, ktorá bola pozlátená, dve alby, pluvniál a kalichová súprava. V chráme sa nachádzala kazateľnica s vyobrazením evanjelistov.

Chrám a farnosť existovali už dávnejšie. Stavba mala byť postavená v roku 1496, počas povstania sa mal chrám dostať do rúk reformovaných veriacich a farnosť zanikla. Aktuálne bola farnosť obnovená v roku 1720, kedy bol aj chrám požehnaný. V tejto lokalite sú dostupné matriky a katalógy apostatov od roku 1728. Najviac konverzií na katolicizmus bolo spomedzi kalvinov a uniatov. V dedine (asi Jovre) žilo približne 100 katolíkov, 150 reformovaných a rovnaký počet bol aj uniatov.

Duchovným správcom farnosti bol Juraj Plaškai (Plaskai), ktorý mal 35 rokov, rozprával po maďarsky a slovensky. Vo farnosti pôsobil ako farár už 10 rokov. Býval v drevenom dome blízko chrámu. Farár nepoberal žiadne poplatky spojené so štólou. Jeho príjem bol z filií 6 florénov. Informácie o celkovom príjme neboli uvedené. Do farnosti patrilo 16 filií, a to Bozos, Darma (Дарма, dnes Сторожниця), Tarnovec (Тарнівці), Botfalva (Ботфалва), Batfa (Батфа), Šišlovce (Шишлівці), Palov (Палло), Galoč (Галоч), Goncháza (Концово), Pinkovce, Lekárovce, Bežovce, Záhor, Jenkovce, Nižné Nemecké a Vyšné Nemecké. Obyvatelia filií boli konfesionálne zmiešaní. Najviac katolíkov žilo v Lekárovcach, Bežovciach, Záhore a Bozoši. Fundátorom farnosti bol Gabriel Orosz z Čičaroviec. Chrám sa nachádzal len v Jovri, v iných lokalitách sa nespomína (SPKL-VC 1734).

V dedine pôsobil učiteľ Michal Kertés (Kertész), ktorý za učenie dostával len jeden florén a iné naturálne odmeny. Žiakov vzdelával v rétorike. Z ďalších povolání pôsobili v dedine reformovaná a uniatka pôrodná babica. Informácie o ich poučení nie sú známe. Vizitátor nezisťoval presne lokalizácie reformovaných kazateľov ani uniatkych presbyterov. Vo vizitácii sa konštatuje, že existujú. Je zaujímavé, že sa vizitátor nezmieňuje o židovskom osídlení, ktoré malo žiť v lokalite Bozoš, ktorá sa spomína pri Užhorode (SPKL-VC 1734).

FARNOSŤ RATOVICE

Fundátorom miestnej fary a chrámu bol miestny zemepán Juraj Rathi. Ratovce bola dedina, kde obyvatelia primárne vyznávali kalvinizmus (až 150 obyvateľov), rímskokatolíkov bolo 63 a uniatov približne 30 obyvateľov. Farský chrám bol murovaný a v dezolátnom stave (templi ruinoso).

Chrám sa práve rekonštruoval, nachádzal sa v ňom jeden oltár bez obrazu. Dokonca aj patrocínium je označené ako žiadne (*Dedicatio vel titulus Ecclesiae nullus*). Z výbavy chrámu sa zachovala kazateľnica so štyrmi evanjelistami, obraz sv. Jána Nepomuckého, strieborný kalich s paténou. Ďalej sa spomína zlaté cibórium, strieborná monštrancia a iné. Chrám po oprave mal byť zasvätený k úcte Svätému krížu. Zaujímavé je, že hoci celkový stav chrámu bol veľmi zlý, predsa sa v ňom nachádzal organ, ktorý sa spomína aj v neskorších vizitáciách. Zvonica obsahovala dva nepožehnané zvony. Väčší vážil jeden cent a druhý, menší mal len 40 libier. Mená zvonov sa nespomínajú, uvádza sa však, že sa zvoní na modlitbu Anjel Pána (SPKL-VC 1734).

Farnosť tvorilo aj šesť filií, a to Sjurty (Сюрте), Homok (Холмок), Korytňany (Коритняни), Časlovec (Часлівці), Malé Gejovce (Малі Геївці) a Veľké Gejovce (Великі Геївці). V Sjurtoch, Gejovciach a Korytňanoch sa nachádzali sakrálné stavby, ktoré boli tak poškodené, že sa v nich nedalo slúžiť. V Časlovci sa nachádzal chrám, ktorý sa rovnako ako ten farský postupne opravoval. Vo vizitácii sa nachádzajú podrobné informácie o patrónoch v jednotlivých dedinách. Sjurty vlastnil barón Ladislav Večeí (Vecsei), Homok mal dvoch vlastníkov – Štefana Taši a Žigmunda Homoki. Korytňany boli kráľovským domíniom, ktoré spravovala Spišská komora. Časlovec vlastnil barón Adam Horvath de Muranicz a Anton Petrovai. Všetci uvedení boli katolíci. V Gejovciach žili veľké skupiny reformovaných veriacich a nenachádzal sa tam žiaden katolícky zemepán. V Sjuritách prisľúbil barón Večeí, že miestny chrám opraví (SPKL-VC 1734).

Správcom miestnej farnosti bol Ján Enickei (Eniczkei), ktorý mal 37 rokov, ovládal maďarský a slovenský jazyk. V miestnej farnosti slúžil už sedem rokov. Enickei bol v stolici vážnou osobou, angažoval sa pri prešetrovaní povodní (DAZO 4/3: 16). Aktívne sa venoval rekatolizácii, viedol súpisy apostatov a spravoval krstné matriky. Farár sa angažoval v opravách sakrálnych stavieb, dokonca sa k týmto ruinám chodieval s veriacimi modliť litánie v miestnych vernakulárnych jazykoch. Ako farár býval v drevenej fare, ktorá sa nachádzala pri chráme v Ratovciach. Z knih sa na fare nachádzal jedine breviár, aj ten patrilo miestnemu farárovi. Farár poberal štólu pri krste (6 denárov), sobáši (18 denárov) a pohrebe (18 denárov). Farár obrábal pozemky (12), vinice (8) a mal aj lúky (7). Všetko zabezpečil zemepán Juraj Rathi (SPKL-VC 1734).

Z ostatných povolaní pôsobila vo farnosti katolícka babica, ku ktorej sa neviažu žiadne ďalšie informácie. Učiteľ v dedine nepôsobil žiaden, ale zemepán Rathi zabezpečil potrebnú fundáciu, rovnako zabezpečil aj organ (SPKL-VC 1734).

Miestni obyvatelia boli konfesiónálne zmiešaní, uniatov spravoval presbyter z Korytňan. Reformovaní kazatelia v dedine priamo nepôsobili, ale nachádzali sa v okolí. Neprítomnosť miestneho kazateľa napomáhala správcovi farnosti v rekatolizácii (SPKL-VC 1734).

FARNOSŤ RUSKÁ

Dedina Ruská sa nachádzala západne od Ratoviec. Jej obyvatelia boli konfesiónálne zmiešaní. Katolíkov bolo 43 dospelých, kalvínov bolo 34, luteránov 10 a uniatov 21. Zemepánom miestnej obce bol Tomáš Berényi, ktorý bol patrónom všetkých konfesíí. Miestna fara nemala veľké príjmy, k dispozícii bola základina, ktorú poskytol Štefan Dobo. Pozemky poskytovali výnosy vo výške 100 florénov a ročný cenusus bol len 6 florénov.

Farský chrám bol murovaný, nachádzali sa v ňom dva oltáre. Tretí, ktorý mal byť k úcte Svätého kríža, sa ešte len tvoril. Jeden z oltárov bol k úcte sv. Jána Krstiteľa. Druhý oltár bol zasvätený trom apoštolom – sv. Jánovi evanjelistovi, sv. Petrovi a sv. Pavlovi. Svätýňa bola oddelená drevenou

ohradou a v chráme bol aj chór. Vo vybavení chrámu sa nachádzali tri strieborné kalichy, zlatá monštrancia a cibórium, 4 nové kazuly či nový honosný pluviál. Patrocíniom chrámu bol sviatok Svätého kríža. Pri kostole sa nachádzala zvonica, kde sa nachádzali dva nepožehnané zvony. Väčší mal váhu 130 libier a menší 50 libier. V chráme sa nachádzala krypta rodiny Dobovcov.

Farnosť sa nachádzala v lokalite, kde bolo pomerne silne zastúpené reformované obyvateľstvo. Medzi jej fílie patrili Močár (dnes Kapušianske Kľačany), Ňarád (dnes Kapušianske Kľačany), Kľačany (dnes Kapušianske Kľačany), Budince, Vojkovce (dnes Maťovské Vojkovce), Maťovce (dnes Maťovské Vojkovce), Palaďske Komárovce (Паладь-Комарівці), Palaď (Паладь, dnes Паладь-Комарівці), Malé Slemence (Малі Селменці), Veľké Slemence a Ptrukša. Okrem zeme-pána Tomáša Berényiho sa spomína zeme-pán Nyrád, ktorý bol reformovanej konfesie. Chrámy sa nachádzali len v dvoch lokalitách, a to Maťovciach a Malých Slemenciach. Vo vizitácii absentujú ďalšie akékoľvek informácie o sakrálnych stavbách či zeme-pánoch. Fílie tvorili súhrnne finančné krytie v hodnote 24 florénov.

Farár býval v drevenej farskej budove. Mal k dispozícii 13 polí, vinice sa nespomínajú. Ako duchovný správca miestnej farnosti pôsobil Andrej Moštenský (Mostenszki), mal len 34 rokov, hovoril maďarsky a slovensky. V miestnej farnosti pôsobil už osem rokov. S miestnymi sa modlil v ich vernakulárnych jazykoch modlitby ako Otče náš, Zdravas' Mária, Verím v Boha alebo litánie. Spomína, že okrem rímskeho misála a rituálu má aj dva evanjeliáre – slovenský a maďarský. Vo svojom vlastníctve mal jedine breviár, žiadne ďalšie knihy sa na fare nenachádzali.

Z ostatných povolání sa vo farnosti Ruská nespomína učiteľ, iba babica. O ostatných konfesiách sa uvádza jedine, že rezidujú vo fíliách bez bližšieho určenia miesta či konfesie (SPKL-VC 1734).

FARNOSŤ PAVLOVCE NAD UHOM

Pavlovský chrám bol murovaná stavba, kde sa nachádzal jediný oltár. Ten bol rozdelený na 4 časti. Žiadne z jeho vyobrazení sa nespomína. Samotný chrám nemal ani patrocíniom a pôvodne ho využívali reformovaní. Z výbavy chrámu sa uvádza, že v chráme sa nachádzal zlatý kalich so striebornou paténou. Ďalej štyri kazuly, štyri štóly, dve alby a jedna košeľa (superka). Pri chráme sa nachádzala zvonica, kde boli umiestnené dva zvony. Ani jeden zo zvonov nebol požehnaný, ale zvonilo sa nimi na modlitbu Anjel Pána. Patrónom miestnej farnosti bol rod Barkóci. Rímskokatolíkov bolo v dedine len 30, veriacich ostatných konfesií (kalvíni a uniati) bolo viac.

Farnosť bola okrem Pavloviec tvorená jedenástimi fíliami, medzi ktoré patrili Tehyňa (dnes súčasť dediny Pavlovce nad Uhom), Liesková (dnes Krišovská Liesková), Mokča (dnes Krišovská Liesková), Krišov (dnes Krišovská Liesková), Čičarovce, Beša, Ižkovce, Vojany, Vysoká nad Uhom, Bajany a Veškovce (dnes súčasť mesta Veľké Kapušany). Mesto Veľké Kapušany a lokality ako Malé Kapušany či Čepel sa nespomínajú. V týchto lokalitách sa nenachádzali žiadne chrámy, resp. nachádzali sa len chrámy reformovanej cirkvi. Jediným katolíckym zeme-pánom v celej tejto lokalite boli Barkóciovci.

V Pavlovciach pôsobil ako farár Mikuláš Berekovič (Berekovics), ktorý mal 33 rokov, hovoril po maďarsky a po slovensky. Ako farár miestnej farnosti pôsobil v Pavlovciach už 5 rokov. Na omšiach kázal vo vernakulárnom jazyku, rovnako sa v ňom modlili aj litánie. Z liturgických kníh sa v Pavlovciach nachádzali rovnaké ako v Ruskej, dokonca aj tu bol slovenský evanjeliár. Farár viedol matriku, ako aj zoznamy apostatov. Farár sa rovnako zameral na rekatolizáciu, zvlášť što-

lárnymi poplatkami, ktoré boli väčšinou dobrovoľné alebo žiadne. Farár býval v drevenej fare vo veľkej blízkosti chrámu (približne 50 metrov). Medzi oráčinami či lúkami sa nespomínajú žiadne vinice. Je možné, že sa takejto činnosti ani miestny správca nevenoval.

V Pavlovciach pôsobila babica, avšak nebola poučená. V dedine nepôsobil žiaden učiteľ. Môže to byť spôsobené aj jazykovou otázkou, nakoľko sa hľadal slovenský učiteľ. O ostatných konfesiaciach sa vizitátor vyjadruje len minimálne. Uniati sa nachádzali len v Pavlovciach nad Uhom. Sídla kazateľov sa nachádzali v Bajanoch, Mokči, Beši a Čičarovciach. Mená presbyterov či kazateľov nie sú uvedené (SPKL-VC 1734).

FARNOSŤ SENNÉ

Dedinka Senné bola jednou z mála lokalít, kde boli rímskokatolíci dominantnou konfesiou. Katolíkov latinského rítu bolo v dedine až 56 dospelých osôb, gréckeho rítu bolo 40 obyvateľov, luteráni boli dvaja a reformovaných bolo 20 osôb. Miestny kňaz zaznamenával matriky od roku 1728, staršie matriky neboli dostupné. Zaujímavé je, že do doby, v ktorej nepôsobil v dedine kňaz vykonávala krst akási kňažka (pitide clanoos in Colona). Pravdepodobne šlo o akúsi zbožnú ženu, ktorá v čase po povstaní Františka II. Rákociho pomáhala udržiavať vieru medzi miestnymi obyvateľmi. Zemepánom a donátorom miestnej farnosti bol barón Ladislav Vécei (Wécsei).

Miestny chrám bol murovaný a bol nedávno opravený. Nachádzali sa v ňom tri oltáre, najväčší z nich, ktorý bol zároveň hlavným, bol mariánskym oltárom s titulom Nanebovzatia Panny Márie. Obraz na oltári bol však poškodený. Menší oltár mal v rohoch vyobrazenia evanjelistov. V strede sa nachádzal obraz Matky Čenstochovskej (? Matris Csesztachviensis), následne obrázky sv. Ladislava a Baránka Božieho. Posledný oltár mal len jedno vyobrazenie sv. Jána Krstiteľa. Oltáre boli oddelené mrežou, kde sa chodievalo na sv. prijímanie. Patrocíniom chrámu bol sviatok Navštívenia Panny Márie. Mobilár chrámu nie je bližšie popísaný, spomína sa jedine kniha rímsky misál či alby, purifikatória a korporály. Seniansky chrám mal aj organ, ktorý musel byť asi starší, pochádzal z čias, keď chrám používali reformovaní veriaci. Počas omše spievali miestni vo vernakulárnom jazyku rôzne piesne, pri ktorých ich sprevádzal organ. Vo veži sa nachádzali dva zvony, ktorých váha ani informácie o ich požehnaní nie sú známe. Zvonilo sa nimi na modlitbu Anjel Pána. V chráme sa nachádzala krypta a reliéfy Večeiovcov.

Ako aj ostatné farnosti Uzskej stolice, tak aj Senné malo viacero filií, v ktorých boli dominantné iné konfesie. Medzi senianske filie patrili Palín, Stretava, Stretavka, Rebrín (dnes Zemplínska Široká), Kráška (dnes Zemplínska Široká), Iňačovce, Jastrabie (dnes ako Jastrabie pri Michalovciach) a Blatná Polianka. V Rebrine sa nachádzal drevený chrám, ale ako sa konštatuje vo vizitácii, vo všetkých týchto dedinách sú všetci obyvatelia reformovaného vierovyznania, rovnako aj ich zemepáni.

Duchovným správcom miestnej farnosti bol Ján Zaffian, ktorý mal v tom čase 28 rokov, hovoril po maďarsky a po slovensky. V miestnej farnosti pôsobil už tri roky. Ako uvádza, vykonával medzi miestnymi katechetickú činnosť a pomáhal im objavovať a spoznávať pravú vieru. Na rekatolizačnú činnosť sa zameriaval hlavne v Rebrine, kde žili väčšinou kalvíni. Ako uvádza, s miestnymi sa modlí litánie vo vernakulárnom jazyku. Jeho štolárne príjmy boli tvorené krstom (6 denárov), sobášom (34 denárov) a pohrebom (24 denárov). Bývanie miestneho kňaza sa nespomína, uvádza sa však, že má fundáciu od zemepána Večeia, ako aj príjem z filií, ktorý je vo výške 15 florénov.

V miestnej škole nevyučoval žiaden učiteľ, avšak v dome zemepána býval organista, ktorého zabezpečil zemepán. V Sennom sa nenachádzala žiadna babica ani žiadna iná poučená či nepoučená osoba.

Čo sa týka ostatných konfesií, uniati mali svoju farnosť v Iňačovciach, kde sa aj hovorilo rušinsky. Ako uvádza vizitátor, v dedinách Stretava, Stretavka a Palín boli aj katolíci, avšak práve v týchto lokalitách pôsobili aj reformovaní kazatelia, ktorí mali svojich ochrancov – zemepánov (SPKL-VC 1734).

FARNOSŤ ONOKOVCE

Farnosť sa nachádzala severne od mesta Užhorod. Lokality farnosti boli konfesijné zmiešané, na jej území žili uniati a rímskokatolíci. Fundátorom miestnej farnosti bola Spišská komora so sídlom v Košiciach, ktorá spravovala majetok po vymretom rode Drugetovcov. Chrám v Onokovciach bol drevený a nachádzal sa v ňom len jeden oltár. Patrocínium chrámu bolo Navštívenie Panny Márie, ktoré bolo aj vyobrazené na oltári. Medzi vybavenie chrámu patrili dve kazule, jedna alba, jedna superka, dva kalichy, z toho jeden strieborný a druhý so zlatým dnom, jedno staré cibórium a iné. Početnosť veriacich vo farskom kostole ani okolí sa neudáva. Vo zvonici sa nachádzali dva zvony, ktoré neboli požehnané. Väčší zvon mal 40 libier a menší len 30 libier. Zvonilo sa nimi len na Anjel Pána. Vo farskom kostole sa nenachádzala žiadna zemepanská krypta či reliéf. Pochovávalo sa výlučne pri farskom kostole.

Ako filie farnosti Onokovce sa spomínajú Huta (Гута), Petrovce a Husák. Ani v jednej z lokalít sa nenachádzala sakrálna stavba, jediným chrámom bol farský kostol. Tieto dediny mali rovnakého zemepána ako Onokovce, teda Spišskú komoru.

Správcom miestnej farnosti bol Šebastián Kašai (Kassai), ktorý mal 40 rokov, hovoril po maďarsky a slovensky. Vo farnosti pôsobil už siedmy rok. Ako sám uvádza, v jeho okolí sa nenachádzali žiadni reformovaní kazatelia, jedine uniatskí presbyteri. Farár býval v drevenej fare, ktorá sa nachádzala pri chráme. Príjem farára bol tvorený klasicky štolárnymi úkonmi ako krst (6 denárov), uvedenie (6 denárov), sobáš (24 denárov) a pohreb (51 denárov). Finančné zabezpečenie sa spomína minimálne. Nakoľko šlo o drugetovské domínium, v dedine nežili žiadni iní zemepáni. Farnosť tak nemala zisky za posmrtné zvonenie či z posmrtnej renty.

Vo farnosti nepôsobil žiaden učiteľ, dokonca sa v dedine Onokovce nenachádzala ani škola. V dedine pôsobila jedna babica, ktorá bola gréckeho rítu, avšak nebola poučená. Vizitátor spomína presbytera len v lokalite Koromľa, kde sa nachádzal drevený chrám. Miestny presbyter mal v danej lokalite úplnú konfesijnú dominanciu, nakoľko sa v dedine Koromľa nenachádzal žiaden rímskokatolík. Pri koromľanskom chráme sa nachádzala zvonica a miestny presbyter viedol aj matriku (SPKL-VC 1734).

FARNOSŤ VOJNATINA

Najšpecifickejšou lokalitou bola farnosť Vojnatina. Reálne vo Vojnatine nebola farnosť, ale bola to jediná lokalita medzi Michalovcami a Užhorodom, kde sa nachádzal provizórne funkčný chrám. Na tomto území sa nachádzali viaceré zrúcaniny chrámov napríklad v Sobranciach, Tibave či Kristoch. Vo Vojnatine sa nenachádzala ani fara, dokonca miestny kňaz nevedel ani matriku.

Vojnatinský chrám bol murovaný, predtým slúžil reformovaným veriacim. Oltár v chráme bol len jeden a bol k úcte Svätého kríža. Samotný oltár bol drevený, privezený z Užhorodu. V Chráme sa nachádzali len základné potreby pre slúženie omše, ako korporál, alba, kalich a iné. Fundátorom miestnej farnosti bol zemepán Stárai.

Vizitácia vôbec taxatívne nespomína lokality, ktoré miestny kňaz spravuje. Udáva len, že v okolí sa nachádza 150 obyvateľov, ktorých spravujú kazatelia a presbyteri, ktorých by chcel miestny kňaz rekatolizovať. Provizórna farnosť mala príjem z poľností, ktoré sa nachádzali v blízkych lokalitách, ako Sobrance (24 gbelov). Zväčša šlo o lokality, ktoré patrili Jurajovi Gombošovi, Gabrielovi Baoldimu, Jurajovi Tomkišovi a iným.

Ako misijný kňaz pôsobil vo Vojnatine Ján Patkovič. Jeho vek ani ďalšie informácie nie sú známe. Ako uvádza vizitácia, býval len u miestnych veriacich, kde sa sťahoval medzi viacerými domami. Nakoľko celá situácia vo farnosti bola kritická, neexistovala v nej ani škola a nepôsobil tu ani žiaden kantor, či učiteľ. Vo farnosti sa nachádzala jedna babica, ktorá bola rímskokatolíčka, avšak nebola poučená, ako postupovať pri krste. Informácie o kazateľoch či presbyteroch nie sú nijako lokalizované (SPKL-VC 1734).

REKATOLIZÁCIA

Kňazi na území stolice vykonávali rekatolizáciu umierneným spôsobom. Ukazuje sa, že jedným z dôvodov postupného, ba až pozvoľného rekatolizovania bola jazyková stránka. V 18. storočí, hoci aktuálne vchádzala do platnosti rezolúcia cisára Karola VI., nebolo možné rekatolizovať metódami, ktoré boli bežne používané v 17. storočí. Vo vizitácii sa často ukazuje, že kňaz používa vernakulárny jazyk, ktorý nie je spisovný, ale je jazykom širšej etnickej skupiny (napríklad východoslovenské nárečie). Jazykovú otázku vnímali aj reformované štruktúry a v 50. rokoch 18. storočia pripravili prvé tlače vo východoslovenskom nárečí (ŽEŇUCH 2019: I–CXXVII). Katolícki kňazi používali vernakulárny jazyk pri modlitbách, dokonca v nárečí nechali, aby boli spievané rôzne piesne, ktoré boli sprevádzané organom. Práve jazyková dostupnosť pomohla pri rekatolizácii v Užskej stolici. Rekatolizácia týmto získala úplne iný rozmer, nakoľko v 17. storočí je spôsob procesu rekatolizácie skôr manuálny, nátlakový, sprevádzajúci drastickými zmenami (odobratie chrámu, vyhnanie kazateľa atď.). Po migrácii obyvateľstva v 18. storočí nastáva zmena v jazykovom zložení obyvateľov stolice, ako aj zmena v spôsobe rekatolizácie. Kňazi sa snažili priblížiť obyvateľstvu tým, že komunikovali v miestnych jazykoch, rovnako tieto jazyky využívali aj miestny protestanti pri svojich obradoch. Koncept jazyka, teda zrozumiteľnosti a dostupnosti v národnej reči, je okrem prvku počiatočného (proto)nacionalizmu aj novým prostriedkom rekatolizácie v jazykovo diferencovanom prostredí, akým bola aj Užská stolica. Pre 18. storočie, zvlášť pre obdobie po povstaní Františka II. Rákociho, prevládala snaha nevyvolávať masívne konflikty, zvlášť na báze rekatolizácie. Hoci boli prijaté zákony o štátnom náboženstve, ktorým sa stal rímsky katolicizmus, nie sú prijaté masívne perzekúcie voči protestantom (KÓNYA 2016: 19–21). Jazyk ako prvok konfesionalnej identity identifikoval aj Péter Király v súvislosti s reformovanými veriacimi na území zemplínskej a užskej stolice (KIRÁLY 2006). Práve na území užskej stolice bola otázka jazyka dominantná medzi slovensky hovoriacim obyvateľstvom, ktoré väčšmi inklinovalo k využívaniu slovenčiny.

Ako vyplýva z vizitácie, rekatolizácia bola neúspešná len tam, kde fungovali reformované štruktúry v miestnych jazykoch (miestna kultúrna východoslovenčina a maďarčina). Ide zvlášť

o lokality ako Stretava, Stretavka, Palín, Mokča (dnes Krišovská Liesková), Veľké Gejovce, Malé Gejovce či nezmiernené mesto Veľké Kapušany. Práve v týchto lokalitách sa aktívne udržali reformované štruktúry dodnes, zvlášť vďaka dostupnosti kazateľov či učiteľov (KÓNYOVÁ 2017). Katolícka cirkev v roku 1734 nebola v takom stave, aby dokázala zabezpečiť učiteľov v týchto lokalitách. Rovnako väčšina kňazov, ktorí pôsobili na území stolice, boli kňazmi priemerne len šesť rokov. Nízky vek poukazuje na nedostatok starších a skúsených kňazov. Mladí kňazi smerovali svoje úsilie do renovácie priestorov, zabezpečeniu základných potrieb pre svoje fungovanie. Odráža sa to aj vo veľkej variabilite cirkevných poplatkoch či reálnom reziduovaní kňazov. Otázkou cirkevnej správy neevidovali žiadne dobové práce, nakoľko sa primárne nejavila primárne dôležitá (BEL 2000, HORVÁT 2010).

Katolícka cirkev sa snažila priblížiť protestantom v troch rovinách. Prvou bol už vyššie spomenutý jazyk. Druhou rovinou bola uhorská identita, ktorá nepramenila z jazykového základu, ale z atribútov, ktoré boli blízke aj protestantom. Mnohé chrámy mali vyobrazenia či kaplnky uhorských panovníkov, ako sv. Štefana či sv. Ladislava. Výber týchto svätých vôbec nebol náhodný, ale cielene poukazoval na identitu uhorských kráľov, ktorí boli oddaní službe katolíckej cirkvi. Bol to šikovný krok, ktorý sa neskôr využíval aj pri výbere patrocínia (napríklad Jenkovce, Úbrež a Radvánka – sv. Štefan, uhorský kráľ). Ako vyplýva z neskoršieho konfesijného vývoja, táto taktika mala úspech.

Tretou rovinou bol výber patrocíniá chrámu. Práve taktika výberu trinitárneho patrocínia bola bežne používanou ako umiernená metóda rekatolizácie (ŽEŇUCH 2018a). V lokalitách Vojnatina, Ruská a Ratovce bolo patrocíniom Povýšenie Svätého kríža. Upríamenie na kríž ako centrum úcty, nebolo pre protestantov až tak problematické ako kult svätých. Ruská a Ratovce boli lokality, kde bolo väčšinovo zastúpené protestantské reformované obyvateľstvo. Preto práve kombinácia jazyka (recitovanie litánií) a trinitárne patrocíniom slúžili ako možnosť stavať na podobných základoch pre obe konfesie. Ostatné patrocínia boli mariánske, rovnako vyberané pomerne uvážene. V Sennom sa zvolilo patrocíniom Navštívenia Panny Márie, ktoré priamo ťažilo z evanjeliovkej udalosti (HUĐÁK 1984: 30–31).

V Užskej stolici sa vyskytli dva relikty rekatolizácie. V lokalite pôsobili jezuiti, s ktorými sa spája šírenie úcty k sv. Jánovi Nepomuckému. Na území stolice sa spomínajú jeho vyobrazenia v Užhorode a Ratovciach. Práve v týchto lokalitách sa s istotou pohybovali užhorodskí jezuiti a šírili úctu práve k tomuto svätému. Šírenie úcty súviselo so svedou, ako aj s tým, že je patrónom vôd, mostov a ochranca pred povodňami (KLEISNER 1996: 293). Spájanie úcty voči Nepomuckému a jezuitmi vychádza aj z toho, že úctu voči nemu priniesli jezuiti aj do Humenného, ktoré bolo rovnako vlastníctvom Drugetovcov. Práve do Užhorodu sa premiestnila väčšina pátrov po zrušení misie v Humennom.⁷

Druhým špecifikom bola existencia misijnej farnosti vo Vojnatine. Táto oblasť bola po povstaní Františka II. Rákociho ľudoprázdna. Nové obyvateľstvo, ktoré prichádzalo do týchto opustených lokalít, bolo gréckeho rítu. Ako vyplýva z neskoršej rekatolizačnej činnosti miestnych správco, duchovní sa zamerali na pokatolíčenie tohto uniatskeho obyvateľstva. Takýto rozmer nemala ani farnosť v Onokovciach, ktorá sa nachádzala najsevernejšie z pomedzi rímskokatolíckych farností (ŽEŇUCH 2018b: 150).

⁷ V Humennom sa nachádza socha sv. Jána Nepomuckého v centre mesta, neďaleko kaštiela.

ZÁVER

Situácia v Užskej stolici bola po povstaní výrazne komplikovaná. Nepokračovalo sa v rekatolizácii, ktorá prebiehala pred povstaním František II. Rákociho (LESKÓ 1908: 305). Každá z farností, ako to vyplýva z vizitácie, bola akoby utváraná nanovo. Potvrzuje to aj neexistencia patrocínia v chráme. Užhorod mal ako jediný stabilne fungujúcu farnosť, čo sa podarilo zabezpečiť len vďaka jezuitom (SHORE 2015: 99–101, MÉSZÁROS 1861: 92–93). Ostatné lokality prešli viacnásobnou zmenou vlastníka chrámu (striedali sa rímskokatolíci s reformovanými, či uniatmi), čo zapríčiňovalo aj neexistenciu naviazania obyvateľov na konkrétnu konfesiu, ale skôr upnutie sa na zrozumiteľnosť a finančnú nenáročnosť. Viaceré uniatské farnosti sa v roku 1717 vrátili k pravoslávii. Ich opätovná cesta k únii nie je zachytená vo vizitačnom protokole, celkovo si ich vizitátor všimol minimálne. Na základe dnes znalých informácií sa javí tento postoj vizitátora ako nepochopiteľný, nakoľko sa zamerával len na malú časť stolice. Celkovo obraz Užskej stolice v roku 1734 je poznamenaný personálnymi problémami, ako aj nenásilnou rekatolizáciou. Každá z konfesií utvárala vlastné štruktúry a zameriavala sa na svoje existenčné problémy.

POĎAKOVANIE A FINANČNÁ PODPORA

Štúdiá je súčasťou riešenia projektu VEGA 1/0736/18 Premeny hospodárskeho, spoločenského, konfesionálneho a kultúrneho vývinu zemepanských miest a mestečiek na území východného Slovenska v 17.–19. storočí.

PRAMENE

- DAZO 4/2 = *Державний архів Закарпатської області – ДАЗО*. Fond 4. Наджупан Ужанської жупи, м. Ужгород 2. Inventárne číslo 466.
- DAZO 4/3 = *Державний архів Закарпатської області – ДАЗО*. Fond 4. Наджупан Ужанської жупи, м. Ужгород 3. Inventárne číslo 910.
- SPKL-VC 1734 = *Szatmári Püspöki és Káptalani Levéltár. Fond Visitatio Canonica*. Ung, 1734.
- SPKL-VC 1746 = *Szatmári Püspöki és Káptalani Levéltár. Fond Visitatio Canonica*. Ung, 1746.
- ŠAPO-DH = *Štátny archív v Prešove (pobočka Nižná Šebastová). Fond Drugeth z Humenného*. Inventárne číslo 652/6.
- TRELS-KGGV = *Tiszáninneneni Református Egyházi Levéltár*. Sárospatak, inv. č. KGGV, časti venované rokom 1717–1718. 67–105.

LITERATÚRA

- BAÁN 2009 = BAÁN István: Problemi di disciplina ecclesiastica – tentativi di soluzione: i sacerdoti “bigami”. In: VÉGHSEŐ Tamás (ed.): *Da Roma in Hungaria. Atti del convegno nel terzo centenario della morte di Giovanni Giuseppe De Camillis, vescovo di Munkács / Mukačevo (1689–1706)*. Nyíregyháza: Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, 2009. 195–244.

- BAZILOVIČ 2012 = BAZILOVIČ Joanik: *Dejiny Gréckokatolíckej cirkvi v Uhorsku*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2012.
- BEL 2000 = BEL Matej: *Užská stolica*. Bratislava: Zemplínsky valal, 2000.
- BIZOŇOVÁ 2016 = BIZOŇOVÁ Monika: Katalóg členov Spoločnosti Ježišovej pôsobiacich v Užhorode v 17. a 18. storočí. *Historia Ecclesiastica* 2016/2: 138–184.
- HORVÁT 2010 = HORVÁT Adam: *Popis Užskej stolice*. Michalovce: Jozef Rovňák, 2010.
- HUDÁK 1984 = HUDÁK Ján: *Patrociniá na Slovensku*. Bratislava: SAV, 1984.
- KIRÁLY 2006 = KIRÁLY Péter: Vznik a zánik kalvínskej východoslovenčiny. *Studia Slavica Hung.* 51 (2006): 31–64.
- KLEISNER 1996 = KLEISNER Tomáš: Poznámky k rozšíreniu kultu sv. Jana Nepomuckého v Belgii. *Zprávy památkové péče* 56 (1996): 293–295.
- KÓNYA 2012 = KÓNYA Peter: Šopronské články, Resolutio Carolina a Tolerančný patent – tri zákonné normy pre existenciu protestantov v Uhorsku v 17.–18. storočí. *Historia Ecclesiastica* 2012/1: 166–178.
- KÓNYA 2016 = KÓNYA Peter: Osobitosti rekatolizácie v Hornom Uhorsku. In: KÓNYA Peter (ed.): *Rekatolizácia a uhorská spoločnosť v 17.–18. storočí. / Rekatolizáció és a magyar társadalom a XVII–XVIII. században*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2016. 13–27.
- KÓNYOVÁ 2010 = KÓNYOVÁ Annamária: Kalvínska konfesionalizácia. Vieroučné a územnosprávne konštituovanie reformovanej cirkvi v Uhorsku. In: KÓNYA Peter a kol. (ed.): *Konfesionalizácia na Slovensku v 16.–18. storočí*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2010. 100–133.
- KÓNYOVÁ 2017 = KÓNYOVÁ Annamária: Reformované cirkevné zbory na území Užskej stolice v 17.–18. storočí. In: JAVOR Martin (ed.): *Obraz východného Slovenska na Zakarpatskej Ukrajine a Zakarpatskej Ukrajiny na východnom Slovensku v 17. až 20. storočí*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2017. 29–38.
- LESKÓ 1908 = LESKÓ József: *Adatok az egri egyházmegye történelméhez IV*. Eger: Érseki Lyceumi Nyomda, 1908.
- MÉSZÁROS 1861 = MÉSZÁROS Károly: *Ungvár története, a legrégibb időktől máig*. Pest: Ráth Mór könyvkereskedése, 1861.
- MIHALIK 2014 = MIHALIK Béla Vilmos: Erdődy Gábor Antal egri püspök egyházszervező tevékenysége az 1734. évi egri zsinat tükrében. In: BALOGH Ferenc et al. (szerk.) *Az Egri Főegyházmegye Sematizmusa*. Eger: Egri Főegyházmegye, 2014. 26–40.
- RITZLER–SEFRIN 1952 = RITZLER Remígius, SEFRIN Pirminus: *Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi*. Volumen quintum. Patavia: Il Messaggeri di s. Antonio, Apud basilicam s. Antonii, 1952.
- Schematismus 1864 = *Schematismus cleri almae dioecesis Szathmáriensis ad annum Jesu Christi 1864*. Szatmár: Ludovici Mayer, 1864.
- SHORE 2015 = SHORE Paul: Život a zánik jezuitské misie: Collegium v Užhorodu Zakarpatská Ukrajina (1650–1773). In: ALTRICHTER Michal (ed.): *Ignaciánská spiritualita a fenomén kultury*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. 99–148.
- ŽEŇUCH 2018a = ŽEŇUCH Vavrínek: Patrociniá uniátských chrámov Užskej stolice. Sonda do problematiky. In: *Historica Carpatica* 49. Košice: Východoslovenské múzeum, 2018. 51–64.
- ŽEŇUCH 2018b = ŽEŇUCH Vavrínek: Cirkevné dejiny Tibavy do roku 1989. In: MOLNÁR Martin (ed.): *Tibava*. Snina: Elinor, 2018. 143–164.
- ŽEŇUCH 2019 = ŽEŇUCH Vavrínek: *Švetoho Dávida kráľa a proroka sto i pedzešác Žoltári*. *Prepis Žaltára z roku 1752 a Dejiny reformovanej cirkvi v Užskej stolici v 16. až 18. storočí*. Michalovce: RE-MI-DIA, 2019.

VAVRINEC ŽEŇUCH

Institute of History, Faculty of Arts, Prešov University in Prešov, Slovakia

The Image of Ung County Based on the Canonical Visitation from 1734

The canonical visitation focused on parishes Uzhgorod (Ужгород), Vojnatina, Onokovce (Оноківці), Senné, Pavlovce nad Uhom, Ratovce (Ратівці), Jovra (Єр, today Сторожниця), and Ruská.

In Uzhgorod, there was a temple dedicated to Saint George, which was situated on the salt street and inside were three bigger and two smaller altars. The bigger altars were dedicated to Saint Ladislaus and Saint Stephen, Saint George, and Saint Mary the Virgin, while the smaller altars were dedicated to Saint Elisabeth and Saint Catherine, Saint John of Nepomuk with Saint Rosalie, and Christ in the middle.

The parish Jovra had a parish temple dedicated to Virgin Mary Queen. The local temple was from brick and had three altars. The first one was dedicated to Virgin Mary, the smaller ones were dedicated to Saint Barbara and Saint Sebastian. In Jovra, there was a teacher named Michal Kertés, who was paid in kind and with one florin.

The parish Ratovce had a brick temple in a horrible condition. The temple was being under reconstruction in the year 1734 and there was an altar without a picture or a patron. The administer of the parish was John Enickei, his re-Catholic activity was focused on praying litany with the locals in their language.

The parish Ruská was located on a confessionally mixed territory. The temple was made from brick and there were two altars. The third one was being produced, it should have been dedicated to Holy Cross. The parish was administered by Andrej Moštenský, who prayed prayers such as Our Father, Hail Mary, I believe in God, or Litany with the locals in their language.

In the parish Pavlovce nad Uhom, there was a brick temple with one altar. The altar did not have a patronage since the temple had been used by the Calvinists. The administer of the local parish was Nicolas Berekovič.

The parish Senné was administered by John Zaffian. The local temple was made from brick and inside there were three altars. The main was with the title of Assumption of Virgin Mary. The smaller altar had depictions of Evangelists in corners, and in the middle, there was a picture of Virgin Mary, Saint George, and Lamb of God. The third altar depicted John the Baptist. The title of the temple was Visitation of the Virgin Mary's holiday.

Onokov's parish was located north of Uzhgorod. The temple in Onokovce was made from wood and dedicated to the Assumption of Virgin Mary. The title of the temple was depicted on an altar, other altars or pictures were not found in the church. The parish was administered by Sebastian Kašaj, who was 40 years old. In his surroundings, there were mainly presbyters orientated to Greek ceremony.

The most specific parish was Vojnatina. The parish was a mission village where John Patkovič worked. Between Uzhgorod and Michalovce, there was a big amount of broken or devastated temples. As the first one, the temple in Vojnatina was renewed. The temple was from brick and inside there was one altar with the title of Holy Cross brought from Uzhgorod.

Keywords: Ung county, re-Catholicization, canonical visitation, Catholic church, the Reformed, Greek Catholics, 18th century, regional history

Rímskokatolícke cirvené štruktúry Užskej stolice v roku 1734

